

УДК 377. 026

Т. М. ГЕРЛЯНД

**КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РЕАЛІЗАЦІЇ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ**

У статті висвітлено основні методологічні засади компетентнісного підходу у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників у системі професійно-технічної освіти України. Проаналізовано основні наукові дослідження з цієї проблематики, її аспекти, особливості, проблеми реалізації за сучасних умов.

Ключові слова: компетентність, конкурентноспроможний фахівець, професійна підготовка.

Т. Н. ГЕРЛЯНД

**КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ
КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОЧИХ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РЕАЛИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

В статье освещены основные методологические основы компетентностного подхода в подготовке будущих квалифицированных рабочих в системе профессионально-технического образования Украины. Проанализированы основные научные исследования этой проблематики, ее аспекты, особенности, проблем реализации в современных условиях.

Ключевые слова: компетентность, конкурентоспособный специалист, профессиональная подготовка.

T. N. GERLYAND

**COMPETENCE APPROACH IN THE FUTURE SKILLED WORKERS'
PREPARATION : PROBLEMS AND PROSPECTS OF REALIZATION IN MODERN
CONDITIONS**

In this article we highlight the main methodological basis of the competence approach of training future skilled workers in system of professionally- technical education in Ukraine; the analysis of the basic research of this problem, its dimensions, features, implementation challenges in the modern world are made.

Keywords: competence, competent specialist, training.

Підготовка конкурентноспроможного фахівця в Україні пов'язана зі зміною пріоритетів освітнього процесу — від знанневої компоненти й репродуктивного методу навчання до особистісно-орієнтованої, розвиваючої, пізнавально спрямованої, заснованої на принципах гуманізації та демократизації.

На сучасному підприємстві потрібен спеціаліст ерудований, вільно і критично мислячий, готовий до дослідницької роботи, реалізації особистісного підходу в проектуванні стратегії власного професійного становлення, здатний самоактуалізуватися у своїй професійній діяльності. На цьому і зосереджує увагу при підготовці майбутнього кваліфікованого робітника компетентнісний підхід у професійно-технічній освіті (ПТО).

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Внесок у розробку науково-методичних підходів до впровадження компетентнісного підходу зробили О. Бермус, Н. Бібік, Н. Глузман, І. Єрмаков, Є. Зеєр, Л. Єлагіна, В. Лозовецька, П. Лузан, Г. Малик, В. Манько, Н. Ничкало, О. Овчарук, В. Радкевич, О. Пометун, М. Рудь, А. Хуторський, С. Шаронова та інші вчені. Однак, незважаючи на активні дослідження різних аспектів цього підходу, він усе ще вимагає додаткового теоретичного обґрунтування.

Мета статті – висвітлити основні методологічні засади компетентнісного підходу щодо підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у системі професійно-технічної освіти (ПТО) України в сучасних умовах.

Компетентнісний підхід передбачає не засвоєння учнем окремих знань та вмінь, а оволодіння ними в комплексі. У зв'язку з цим визначається відповідна система методів навчання. В основі відбору та конструювання цих методів – структура відповідних компетенцій і функцій, які вони виконують в освіті. Такий підхід відповідає розумінню його фундаментальних цілей, сформульованих у документах ЮНЕСКО:

- навчити отримувати знання (навчання вчитися);
- навчити працювати і заробляти (навчатися для праці);
- навчити жити (вчитися для того, щоб існувати як особистість);
- навчити жити разом (вчитися для життя в соціумі) [6, с. 65–69].

Отже, компетентності формуються в процесі навчання не тільки у навчальному закладі, а й під впливом сім'ї, друзів, політики, релігії, культури тощо. Тож реалізація компетентнісного підходу залежить загалом від усієї освітньо-культурної ситуації, в якій живе і розвивається особистість.

Цей підхід також виявляє спроби привести відповідність ПТО до потреб сучасного ринку праці, тобто він пов'язаний із замовленням на освіту з боку роботодавців – тих, кому потрібен компетентнісний спеціаліст. Це можливо лише тоді, коли освіта стає особистісно значимою для учня. Зміна цього принципу означає також зміну підходу, де основними категоріями є поняття «компетенція» та «компетентність»; при цьому робиться акцент на результатах навчання, які стають для учня головним підсумком освітнього процесу.

У державних стандартах ПТО, як правило, висувалися лише вимоги до професійної підготовки випускника, тобто описуються переважно компоненти компетенцій, що характеризували його готовність до вузької галузі професійної діяльності. Нині на перший план висувається не кваліфікація, яка ставить уміння виконувати ті або інші операції, а компетентність, в якій нерозривно пов'язані кваліфікація та соціально значимі якості майбутнього спеціаліста.

З цього можна зробити висновок, що компетентнісний підхід у всіх своїх значеннях та аспектах найбільш глибоко відображає основні напрями процесу модернізації сучасної освіти.

Вчені дають різні трактування цих напрямів, зокрема:

- компетентнісний підхід надає певні відповіді на запити професійно-виробничої сфери [3, с. 14–15];
- це оновлення змісту ПТО відповідно до зміни соціально-економічної реальності [5, с. 37–39];
- компетентнісний підхід як узагальнена умова – це здатність людини ефективно діяти за межами навчальних сюжетів і ситуацій [2, с. 9–10];
- це радикальний засіб модернізації освіти [9, с. 120–121];
- характеризується можливістю перенесення здібностей (компетенцій) майбутнього професіонала в умови, відмінних від тих, в яких вони спочатку виникли [1, с. 15];
- набуття молоддю знань, умінь і навичок, спрямованих на вдосконалення їхньої компетентності [4, с. 23–24]
- це «готовність фахівця включитися до певної діяльності» [7, с. 21]
- «атрибут підготовки до майбутньої професійної діяльності» [8, с. 86–88].

Таким чином, можемо констатувати, що обговорення компетентнісного підходу стосовно його специфічних уявлень та інтерпретацій занурено в особливий освітній контекст, який заданий наступними тенденціями вітчизняної освіти за останні десятиліття, а саме:

- втратою єдності і визначеності освітніх систем, формуванням нового ринку праці та пов'язаного з ним ринку освітніх послуг;
- варіативністю і альтернативністю освітніх програм, зростанням конкуренції і комерційного фактора в діяльності системи ПТО;

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

- зміною функції держави в освіті: від тотального контролю і планування – до загальної правової регуляції відносин суб'єктів ПТО;
- перспективою інтеграції вітчизняної ПТО та економіки, загалом з міжнародною, передусім європейською, системою поділу праці.

Сутність концептуальних проблем реалізації компетентнісного підходу визначається множинністю і різною спрямованістю інтересів всіх суб'єктів у цьому процесі. Так, наприклад, держава має досвід розробки кваліфікаційних характеристик, тобто чітких переліків знань і умінь щодо отримання диплома про державну підсумкову атестацію, у той час як для роботодавця більшого значення набувають базові комунікативні, інформаційні компетенції, а також наявність досвіду роботи за фахом і рекомендацій. Випускники ж більше орієнтуються на престижність відповідного диплома і можливості продовження освіти у вузі.

Звичайно, фактичними результатами освітньої діяльності можуть стати і здатність вирішувати типові завдання і вміння діяти за відомим алгоритмом. Однак ці результати не можуть бути метою ПТО: це результати, додаткові до основних, проміжні, їх не можна ставити в один ряд з положеннями, що визначаються як ключові компетентності.

Отже, з суми знань і умінь «скласти» компетентну людину не вдається. Інтеграція в змісті освіти понять, способів людської діяльності, творчого потенціалу, досвіду прояву особистісної позиції здійснюється в процесі створення, навчання на основі всіх видів власного досвіду, який, відповідно, має стати предметом рефлексії, дослідження, оцінки тощо.

Понятійний апарат, який характеризує особливості компетентнісного підходу, повністю не сформувався. Проте можна визначити деякі суттєві його риси. Це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, зокрема ПТО, відбору її змісту, організації освітнього процесу та оцінки результатів. До таких принципів відносяться положення:

- сенс освіти полягає у розвитку здатності самостійно вирішувати проблеми в різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є власний досвід учнів;
- зміст освіти становить дидактично адаптований соціальний досвід вирішення пізнавальних, світоглядних, моральних, політичних та інших проблем;
- організація освітнього процесу полягає у створенні умов для формування у майбутніх кваліфікованих робітників досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем, що становлять зміст ПТО;
- оцінка освітніх результатів ґрунтується на аналізі рівнів освіченості, досягнутих учнями на певному етапі навчання у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ).

Для обговорення проблем компетентнісного підходу у ПТО необхідно відповісти на питання, які зміни в суспільстві зумовили пошук нової концепції цієї освіти, чому сформований підхід до визначення її цілей і змісту не дозволяє провести її модернізацію? При цьому відзначимо, що поняття модернізації ПТО не можна зводити до конкретної концепції, розрахованої на період до 2020 р.

Багато ідей компетентнісного підходу з'явилися у результаті вивчення ситуації на ринку праці, у результаті визначення тих вимог, які складаються на ньому стосовно майбутнього кваліфікованого робітника. Подальші дослідження цього ринку призвели до формули, яку можна визначити так: «необхідний якісний перехід від гарного спеціаліста – до компетентного співробітника».

Поняття «гарний співробітник», звичайно, включає якості фахівця, тобто певну наявність спеціальної, професійної підготовленості. Але «компетентний співробітник» – це людина, яка може працювати в команді, приймати самостійні рішення, бути ініціативною, здатною до інновацій, психологічно стійкою, готовою до перевантажень, нестандартних ситуацій на виробництві, володіє вмінням з них безконфліктно виходити.

Однак визначення якостей компетентного спеціаліста через опис особистісних новоутворень протирічить новим соціальним очікуванням у сфері ПТО. Традиційний підхід до визначення її цілей орієнтується на збереження екстенсивного шляху розвитку ПТНЗ: чим більше знань придбав учень, тим краще, тобто вищий рівень його освіченості. При цьому рівень освіченості визначається здатністю вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань. Компетентнісний підхід не заперечує значення знань, але він акцентує увагу на

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

здатності використовувати отримані знання, тобто основним безпосереднім результатом ПТО стає формування ключових компетентностей.

Тому компетентнісний підхід до визначення цілей ПТО відповідає і об'єктивним потребам учнів ПТНЗ. Разом з тим він відповідає і напрямам творчих пошуків науковців, що були пов'язані з реалізацією ідей проблемного навчання, педагогіки співробітництва, особистісно орієнтованої освіти. Всі ці ідеї відображають спроби вирішити проблему мотивації навчальної діяльності учнів, створити модель «навчання навчатися».

Зазвичай, у структурі цілей навчального предмета виокремлюють кілька компонентів: засвоєння знань; вироблення умінь і навичок, формування відносин, розвиток творчих здібностей (останній компонент виокремлюється не завжди). Ця структура цілей відповідає уявленням про зміст професійного досвіду, який необхідно засвоїти у ПТНЗ. Такий підхід до визначення цілей легко використовувати, якщо зміст ПТО заздалегідь визначено. У цьому випадку уточнюються освітні результати, які можна отримати при освоєнні змісту навчальної програми ПТНЗ.

З позицій компетентнісного підходу визначення цілей навчального предмета повинно передувати відбору його змісту: спочатку треба з'ясувати, для чого потрібен конкретний навчальний предмет, а потім відбирати зміст, освоєння якого дасть змогу отримати бажані результати. При цьому необхідно враховувати, що певні результати можуть бути отримані лише при взаємодії навчального предмета з іншими складовими освітнього процесу, а конкретних результатів можна досягти тільки у межах предмета, але їх неможливо (або важко) отримати за рахунок вивчення інших предметів.

Отже, компетентнісний підхід у ПТО об'єктивно відповідає і соціальним очікуванням, й інтересам учасників освітнього процесу. Разом з тим він вступає у протиріччя з багатьма, що склалися в її системі, стереотипами, існуючими критеріями оцінки навчально-виробничої діяльності учнів, педагогічної діяльності викладачів, майстрів виробничого навчання, роботи адміністрації закладу. Нині компетентнісний підхід найімовірніше можливо здійснити у дослідно-експериментальній роботі ПТНЗ. Разом з цим необхідна теоретична і методична підготовка педагогічних кадрів до реалізації компетентнісного підходу в системі ПТО, в тому числі в інститутах підвищення кваліфікації.

Компетентнісний підхід задається сьогодні вимогами до фахівця на основі державних освітніх стандартів ПТО, наявності рекламацій на підготовку майбутніх кваліфікованих робітників, інформації регіональних служб зайнятості.

Дуже гостро постає проблема створення нормативної бази діяльності установ ПТО, внесення змін, насамперед у документи про підсумкову атестацію учнів, атестацію кадрів та установ освіти. І необхідною умовою компетентнісного підходу стає формування нового покоління зразкових навчальних програм та навчальних посібників, у тому числі електронних, створення нових за змістом оціночних діагностичних засобів.

Таким чином, компетентнісний підхід є невід'ємним елементом модернізації ПТО і передбачає якісну зміну педагогічної системи, спрямованої на вдосконалення існуючої освітньої практики. Він має значний потенціал для розвитку особистості майбутнього фахівця та його активної участі у власній майбутній професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комплексный проект модернизации региональной системы образования Красноярского края / В. В. Башев, А. В. Лученков, Л. И. Вахтель, Н. В. Голубева и др.. – М.: Эврика, 2008. – 160 с.
2. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 8–14.
3. Ковалева Т. М. Школа-лаборатория / Т. М. Ковалева. – М.: Ин-тут практ- психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1998. – 128 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
5. Кузьминов Я. И. Российское образование – 2020: модель образования для инновационной экономики / Я. И. Кузьминов, И. Д. Фрумин // Вопросы образования. – 2008. – № 1. – С. 32–64.
6. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. І. Пометун // Рідна школа. – 2005. – січень. – С. 65–69.

МЕТОДИКА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

7. Теория и практика применения наглядных пособий и технических средств обучения в профессиональной школе / О. А. Аронов, А. В. Батаршев и др.; под ред. А. А. Кыверялга, А. А. Батаршева. – М.: Высшая школа, 1990. – 159 с.
8. Щедровицкий Г. П. Педагогика и логика / Г.П. Щедровицкий. – М.: Касталь, 1992. – 414 с.
9. Эльконин Б. Д. Опосредствование. Действие. Развитие / Б. Д. Эльконин. – М.: ERGO, 2010. – 280 с.